

LUDBREG I LUDBREŠKA PODRAVINA U NOVOM VIJEKU

PREGLED GOSPODARSKOG I DRUŠTVENOG RAZVOJA OD SREDINE 16. DO SREDINE 19. STOLJEĆA

Ludbreška Podravina je od 30-tih godina pa sve do kraja 16. stoljeća proživljavala teško razdoblje sa dubokim utjecajem protuturskih ratova. Prva velika provala Turaka u ovo područje zabilježena je 1532. godine. Nakon neuspjeha kod Köszege turska vojska je na povratku kod Vinice provalila u Podravinu te opustošila područje oko Rasinje, gdje se razdvojila u dvije skupine. Novi zabilježeni turski napad na ovo područje dogodio se 1541. godine kada je turska vojska plijenila i pljačkala sve do Varaždina. Nakon zauzimanja Virovitice 1552. godine Turci su namjeravali nastaviti ofenzivu dalje na Koprivnicu, Ludbreg i Varaždin. Početkom listopada te godine Turci su ozbiljno odlučili napasti ovaj kraj te su sa oko 6000 vojnika provalili preko posjeda Herbortije (južno od Rasinje) sve do Vinice. Iako je tu vojsku nedaleko Maruševca potukao Nikola Zrinski, ona je još jednom između ostalih područja opustošila i ludbreški kraj¹. Novi val pustošenja u Podravini započeo je 70-tih godina. Posebno su velika bila 1575. i 1576. godine, ali događali su se i mnogobrojni manji naleti koji nisu zabilježeni, a također su predstavljali razaranja i pljačke. O posljedicama tih pohoda za gospodarstvo i demografsku situaciju u ludbreškoj Podravini sačuvani su podaci za sva vlastelinstva i posjede, o čemu će kasnije biti više riječi².

Za obranu od Turaka u Podravini je uspostavljeno više protuturskih utvrda. Prema jednom popisu posadne vojske u slavonskim graničnim utverdama, godine 1554. u Ludbregu je bilo raspoređeno 50 konjanika³. Uz stalne vojne posade smještene u utverdama na slavonskoj granici i stanovit broj pokretne vojske koja je održavala straže po gorama, na putovima ili riječnim prijelazima te prenosila poštu. Zapovjednik konjaništva u Ludbregu bio je Ivan Margetić⁴.

Broj posade u pojedinim se utverdama stalno mijenjao jer su se vojnici prema potrebi prebacivali na ugroženije položaje. U Ludbregu se 1556. godine nalazilo 25 lakih konjanika i 40 haramija pa su štajerski staleži naložili da se tamo smjesti još 30 teških konjanika. Iste godine Stjepan Thuroczy de Ludbreg potvrdio je da je od ratnog blagajnika štajerskih staleža primio plaću za 20 konjanika sa kojima je sudjelovao u obrani Koprivnice. Godine 1562. javio je tadašnji zapovjednik slavonske granice Ivan Lenković iz Varaždina da se kod Požege, koju su Turci ponovo utvrdili, skuplja velika vojska, a Turci svugdje prodiru pa su kod Ludbrega zarobili 20 ljudi⁵. Prigodom novačenja u Ludbregu saznaje se kako je tamo bilo smješteno 30 konjanika i 50 haramija pod vojvodom Anatolom Kopinskim. Godine 1571. javio je pukovnik Vid Halek, novi zapovjednik granice, kako je neki Turčin Krek sa svojim ljudima pustošio oko Drave, ali ga je kod Ludbrega potukao koprivnički vojvoda. Borbe oko Ludbrega trajale su i 1572. godine pa Thuroczy dobiva plaću za 20 vojnika. Turci su prešli zimi preko smrznute Drave, a ludbreški haramijski vojvoda Kopinski poduzeo je zajedno sa koprivničkim zapovjednikom Hansom Globitzerom vojne akcije mimo naredbi zapovjednika Haleka. Globitzer se svojom samovoljom zamjerio vojvodama, haramijama i

banu Krsti Ungnadu. On je otimao tuđa imanja, npr. Petru Ratkaju je oteo Rasinju i Martijanec sa svim što je tim posjedima pripadalo. Štajerski staleži tražili su da se on ukloni iz Koprivnice, a vojvode iz Ludbrega i Drnja mole da im se oprostí što su slušali Globitzera⁶.

Godine 1574. u svom izvješću staležima u Grazu tužio se Halek da su vojnici zajedno sa obiteljima slabo plaćeni, a doživjeli su velike štete, osobito oni uz Dravu te u Rasinji i Martijancu, a svi su vrijedni vojnici i poštteni ljudi, samo su na žalost slabije naoružani od Turaka. Godine 1575. javio je zapovjednik Halek nadvojvodi u Graz da je dodijelio dodatne konjanike Koprivnici i Ludbregu. U Ludbregu ih je tada bilo samo trideset, a trebalo bi ih biti više od pedeset. Iste godine na području Ludbrega unovačeno je 80 vojnika, ali je Halek morao posade preraszmještati u pojedine kaštele prema potrebi⁷.

Godine 1576. prema popisu vojnih posada Ludbreg je uz Remetinec (kod Novog Marofa), Varaždinske Toplice i Rasinju spadao pod upravu Varaždinske kapetanije⁸, no već se iduće 1577. spominje kao jedna od utvrda koprivničke kapetanije. Uz Ludbreg, tada su pod upravu koprivničkog kapetana spadale i utvrde: Drnje, Đelekovec, Novigrad, Đurđevac, Topolovac, Cirkvena i Apatovec⁹.

Od 1578. godine na ovom području nalazili su se i njemački vojnici pa je ludbreški vojvoda zapovijedao sa 50 vojnika regrutiranih u istočnoj Štajerskoj u predjelu Vorau. Godine 1580. zapovjednik granice Halek javio je u Graz o velikoj bici sa Turcima koju su vodili Zrinski i Batthyany kod Ludbrega. Borbe u ovom dijelu granice nisu jenjavale ni 1581. godine kada je tajnik štajerskih staleža Sebastijan Speidl vršio isplatu vojnika i tražio da se Nikoli Banfyu da više oružja, napose duplih kukača i jedan top falkonet kako bi mogao braniti kaštel Ludbreg. Dvije godine kasnije u Ludbregu su stacionirani husari i arkebuziri, no snabdijevanje i ishrana posade bila je vrlo slaba¹⁰. Zapovjednik Halek tužio se na neposlušnost domaćih zapovjednika, napose na ludbreške Thurocze. U svom izvješću naglasio je kako je Ludbreg izvrstan ključni položaj za Varaždinsko polje. Kada je Halek inspicirao granicu pojačao je posadu u Ludbregu. Nakon smrti Vida Haleka naslijedio ga je na položaju zapovjednika granice Friedrich Trautmansdorf. On je pregledavao granicu 1592. godine i konstatirao da u Ludbregu ima 24 duple kukače i 4 topa na kotačima te pušćanog praha i olova, ali da bi ovu važnu tvrđavu na prilazu u Varaždinsko polje trebalo jače snabdijevati posadom, a ne vojnike stalno premještati. Koprivnički zapovjednik Stjepan Grässwein tužio se na nerazumijevanje vlasnika ludbreške utvrde - braću Thuroczy - koji se ne slažu sa haramijama. Istodobno su se braća Thuroczy iz Ludbrega tužili nadvojvodi naglašavajući svoju vjernu službu za obranu ovog kraja. Oni su optužili kapetana Grässweina kako im je stalno odvlaćio haramije iz Ludbrega na druga bojišta, te su molili da im se iz varaždinske oružane da više oružja i streljiva, posebice jedan top falkonet u zamjenu za jedan bakreni koji je bio razbijen. U zadnjem desetljeću 16. stoljeća ludbrešku posadu dopunilo je više arkebuzira (konjanika). Ludbreg je i dalje spadao pod koprivničku kapetaniju. Posade su još pojačane pa je Turczy imao 50 konjanika. Haramijama ludbreške utvrde zapovijedao je vojvoda Urban Kopinski. Njemački arkebuziri nalazili su se u Ludbregu još 1600. godine pod zapovjedništvom Eibiswalda, dok je nad 50 haramija zapovijedao vojvoda Ilija Jurašinović. Početkom 17. stoljeća Ludbreg je još uvijek imao jaku posadu haramija pod vojvodama Ivanom od Valesinca i Radulom Jurašinovićem i njemačke arkebuzire, no posada se s vremenom postepeno smanjivala¹¹. Prije je navedeno da je vlastelinstvo Ludbreg 1520. godine imalo 210 poreznih dimova. Taj se broj nakon pustošenja 40-tih i 50-tih godina smanjio za preko 6 puta. Godine 1543. Ludbreg je pretvoren u obrambenu tvrđavu, a braća Stjepan, Bernard i Gabriel Turoczy imali su na čitavom vlastelinstvu samo 30 poreznih dimova. U pustošenjima 70-tih godina njihov se broj i dalje smanjivao. Godine 1573. "zbog straha od neprijatelja" opustjelo je još 11 dimova. Čitavo ludbreško vlastelinstvo imalo je 1596. godine samo 8 poreznih dimova. Godine 1598. na vlastelinstvu je živjela 131 obitelj zavisnih seljaka. Od toga je 55 obitelji stanovalo u trgovištu, ali status građana imale su samo 22. U polupusto trgovište naselili su se iz okolnih sela skupine kmetova i želira, vjerojatno zbog zaštite koju je pružala ludbreška utvrda. Ostalih 76 obitelji živjeli su u selima: Poljanec, Sesevete, Janušovec, Struga, Priles, Đurđ, Obrankovec, Selnik i Hrženica¹². Turska pustošenja uništila su naselja: Siget, Globoki,

Veliki Segenj, Mali Segenj, Podgrađe, Hrasti, Serafinovec, Pongračavec, Kardušovec, Luka, Černoglavec, Dajmonovec, Kiletinec, Viškovec, Brezovec, Jazvinec, Gregorovec, Slokovec, Apatija, Novakovec i Čremošno, dio tih sela je zauvijek nestao¹³. Nekadašnje bednjansko vlastelinstvo pretvorilo se u 16. stoljeću u posjed Veliki Bukovec. U vihoru ratnih zbivanja nakon 1530. uništena je plemićka kurija u Novoj Vesi i raseljen veći dio kmetova. Sredinom 16. stoljeća sagrađena je utvrda u Velikom Bukovcu koja je služila kao pribežište za okolno stanovništvo. God. 1554. zajedno sa Kapelom i Dubovicom imalo je samo 15 poreznih dimova, a posjedovali su ga plemići Ivan Pechy, Ladislav Pezery, Matija Sybryk, Mihajlo Zenthgyergvari i Ambroz Gregorijanec¹⁴. To su bili nasljednici Frodnohara po ženskoj liniji te je njihova posjedovna prava osporio kraljevski fisk. Kralj Ferdinand je 1555. bukovečke posjede, iako su bili gotovo pusti, darovao Mihajlu Tinodiju, službeniku štajerskog velikaša Luke Sekelja, ali on nije uspio ući u njihov stvarni posjed. Bukovec su i dalje držali Frodnoharovi nasljednici. Tinodi je 1574. prava iz kraljevske darovnice prenio na Jakoba i Mihajla Sekelja, koji su raspolagali sa dovoljno sredstava da protiv nelegalnih vlasnika povedu parnicu. Spor je riješen u korist Sekelja i oni su 1579. uvedeni u posjede. Samo selo, koje se kasnije prozvalo Županec, uspio je zadržati Ivan Županić, jedan od prijašnjih suvlasnika¹⁵. Stanje velikobukovečkih posjeda opisao je 1562. sin Katarine (rođ. Frodnohar) Ivan Fičur, kad je prodavao svoje dijelove Ivanu Pechyju. Fičur navodi da je kaštel u Bednji potpuno pust, a također i njegovi dijelovi sela Velikog i Malog Bukovca, Ostrožana, Segovine, Gradeca i Vrbinca, također zbog okrutnosti Turaka¹⁶. Fičur je stanje svog posjeda opisao vjerojatno zato da bi bila jasna cijena za koju ga je prodao (dva konja sa sedlima i 61 forintu i 77 denara u gotovom).

Slično stanje je bilo i na drugim dijelovima velikobukovečkog posjeda. Godine 1570. imao je 15 dimova, ali su već 1573. Turci opustošili 4 dima. Godine 1576. dva su dima popalili turski Vlasi. Jakob i Mihajlo Sekelj uvedeni su 1579. u posjed koji je imao samo 6 poreznih dimova, ali su u doba turskih napada na njemu potpuno opustjela sela Petrovčan, Novo Selo (Ves), Ostrožan, Segovina, Torčec, Kilijanovec, Remetinci, Gradec, Hlebovec i Sv. Petar. Već 1598. na bukovečkim posjedima su se pojavili novi doseljenici. U pustom selu Sv. Petar naselilo se 15 novih kuća, tako da je čitav posjed imao 63 podložnika¹⁷.

Plemićki posjed Karlovec imao je sredinom 16. stoljeća samo 5 poreznih dimova. Broj se podložnika do 1570. povećao na 9,5 dimova, ali se ubrzo dio kmetova raselio. God. 1573. zbog migracije bilo je pusto 6,5 dimova, a 1596. bila su naseljena 3 dima na kojima je 1598. godine živjelo 18 kmetova¹⁸.

Posjedi Martijanca opustošeni su sredinom 16. stoljeća. Obitelj Hassaghy posjedovala je 1566-82. na njemu samo 6-8 dimova. Na kraju stoljeća čitav je posjed imao 15 dimova, odnosno 108 kmetova i inkvilina, a držali su ga nasljednici obitelji Hassaghy po ženskoj liniji: koprivnički kapetan Ivan Globyczer, Emerik Nyari, Franjo Keczer i Urban Kupinski¹⁹.

Posjedi Slanje i Križovljan imali su početkom 16. stoljeća oko 55 poreznih dimova, oba su sela 40-tih godina toliko opustošena da se više nisu upisivale u porezne registre. Ponovo su naseljena krajem 16. stoljeća. Godine 1598. u oba sela je živjela 51 obitelj²⁰. Teško stanje u ludbreškom kraju dovelo je 1572. godine do seljačke bune na ludbreškom vlastelinstvu. Ludbreški kmetovi su provalili u tvrđavu Ludbreg i zauzeli ju. O njenom svršetku se ne zna ništa, osim da je hrvatski sabor zaključio da se pobunjeni seljaci kazne, a posebno da ih kazni upravitelj tvrđave²¹.

Gospodari Ludbrega uspjeli su u drugoj polovici 16. stoljeća proširiti svoje posjede. Ivan Turoczy je preko svoje supruge Ane, rođene Gyulay, 1567. naslijedio dio vlastelinstva Vinice i Belca. Na kraju 16. i početku 17. stoljeća sva ta vlastelinstva držao je Benedikt Turoczy koji je 16. veljače 1615. postavljen za hrvatskog bana. Benedikt se oženio sa Suzanom Ratkaj 1594. Nastojao je materijalno osigurati svoju suprugu pa joj je 1608. založio čitavo ludbreško vlastelinstvo. Protiv ugovora o zalaganju odmah je uložila prosvjed Benediktova sestra Sara, udana za nižeg plemića Jurja Dvorničića. Čini se da je ona ranije isključena iz nasljedstva, ali bratov dokument o zalaganju vlastelinstva supruzi nije uspjela poništiti. Njega

je potvrdio kralj Rudolf II. 1607. godine²².

Benedikt Turoczy banovao je manje od dvije godine. Umro je 1616, a sahranjen je u župnoj crkvi u Vinici. Njegove je posjede u ime maloljetnog sina Nikole zadržala udovica Suzana Ratkaj. Uspjela je da joj kralj uz Ludbreg prizna i ostale Turoczyjeve posjede, ali tih se posjeda nisu htjeli odreći ni nasljednici Sare Turoczy: njezin sin Gabrijel Dvorničić i kćerka Magdalena, udana Niczky. Uspjeli su da im kralj 1626. dodijeli njihov dio, ali do diobe ipak nije došlo jer je vlastelinstvo zadržala banova udovica²³.

Početakom 1630. umro je maloljetni Nikola Turoczy. Njegova smrt je ponovno aktualizirala pitanje vlasništva nad ludbreškim vlastelinstvom i ostalim obiteljskim posjedima. Nikola je bio posljednji muški nasljednik u obitelji te su se posjedi trebali vratiti kraljevskom fisku. Na posjede obitelji Turoczy imala je pretenzije banova kćerka Barbara udana za grofa Wolffganga Erdödyja. Njih je međutim i dalje držala udovica Suzana. Godine 1636. za Ludbreg i Belec je podoban Tomo Mikulić uspio dobiti darovnicu, što je situaciju zakompliciralo. Podoban Tomo Mikulić i Turoczyjevi nasljednici postigli su ipak kompromis: Mikulić se odrekao ludbreškog vlastelinstva, a njemu su Suzana i njena kćerka priznale posjedovanje Belca. Kada je sporazum potvrdio kralj Ferdinand II, Barbara Turoczy je mogla dobiti svoje nasljeđe²⁴.

Barbara i njen suprug Wolffgang Erdödy 1638. službeno su uvedeni u posjed ludbreškog vlastelinstva. Erdödy su Ludbreg posjedovali do kraja stoljaća. Wolffganga je naslijedio Juraj Erdödy oženjen groficom Elizabetom Keglević. Nakon njegove smrti (1674) vlastelinstvo je neko vrijeme, u ime sina Franje i kćeri Ane Kristine, upravljala udovica Elizabeta. Posljednji ludbreški vlastelin iz obitelji Erdödy bio je grof Franjo. On se 1676. zaručio, a zatim i oženio groficom Marijom Kristinom Wogensperg²⁵.

Grof Franjo Erdödy umro je 1694. bez djece. Njegova udovica Marija Kristina se već 1695. zaručila za štajerskog grofa Ivana Maksimilijana Gallera. Njena žurba oko sklapanja novog braka bila je razlog što je na brzinu otuđila sva dobra pokojnog muža. Ona je iste godine za 55000 forinti prodala hrvatskom banu Adamu Batthyanyju vlastelinstvo Ludbreg i sve posjede pokojnog muža. To se nije moglo provesti u djelo, jer su ostali članovi obitelji Erdödy osporili udovici pravo na otuđenje posjeda pokojnog Franje. Ona je imala pravo samo na svoj udovički dio, a sve je ostalo trebao naslijediti Franjin najbliži rođak, Nikola Erdödy (rođ. 1691), sin bana Nikole. Postojali su veliki izgledi da Erdödy dobije parnicu oko nasljeđa pokojnog grofa pa je ban Adam Batthyany pristao na vanparnični sporazum. Između grofa Jurja Erdödyja skrbnika malodobnog Nikole i bana Adama Batthyanya zaključen je 9. kolovoza 1696. u Varaždinu ugovor kojim je ban priznao obitelji Erdödy nasljedna prava na vlastelinstvo Ludbreg i ostale posjede. Za uzvrat su mu Erdödy predali ludbreško vlastelinstvo u sedmogodišnji zakup. Grofovi Erdödy mogli su nakon sedam godina otkupiti Ludbreg, ali Erdödyji nisu imali sredstava za otkup. Tutor malodobnog Nikole Erdödyja i ban Adam Batthyany sklopili su zbog toga 1701. sporazum kojim je Batthyany dobio ludbreško vlastelinstvo u zakup bez vremenskog ograničenja²⁶.

Ban Adam Batthyany je umro 1703, a vlastelinstvo je zadržala njegova udovica Eleonora, rođena Strattmann. Grofovi Erdödy ponovno nisu imali sredstava da ga otkupe. Pravni vlasnik tih posjeda Nikola Erdödy umro je 1706. pa je vlastelinstvo trebalo vratiti kraljevskom fisku. Vlastelinstvo su odmah počeli tražiti članovi drugih grana obitelji Erdödy. Zatražio ga je 1708. i Baltazar Patačić, ali je ono sve do 1734. ostalo u posjedu banove udovice. Tek tada je donesena presuda banskog sudbenog stola kojom je vlastelinstvo dosuđeno kraljevskom fisku. Zastupnik kraljevskog fiska Antun Somšić izvršio je početkom kolovoza 1734. popis i procjenu svih ludbreških posjeda, iako se tome protivio prefekt grofice Eleonore Stjepan Taba. U parnici sa kraljevskim fiskom oko vlastelinstva uključili su se tada grofovi Ludvik i Karlo Batthyany kao nasljednici bana Adama Batthyanya. Na njih su 1741. svoja nasljedna prava prenijeli grofovi Nikola, Leopold i Rudolf Palfy od Erdöda, koji su u međuvremenu za to vlastelinstvo dobili darovnicu²⁷.

Vladarica Marija Terezija je 1742. izdala nalog za uvođenje Ludovika i Karla Batthyanya u posjed vlastelinstva Ludbreg. U vlastelinstvo je bio uključen i posjed Karlovec, vraćen smrću Barijela Gotala fisku. Novi ludbreški gospodari otkupili su odmah i sve založene kurije plemića i proglasili vlastelinstvo posjedom

koji se više ne može otuđivati. Vrijednost vlastelinstva povećala se već u 17. stoljeću zbog naseljavanja njegovih sela i općenitog oživljavanja gospodarskog potencijala. Grofica Suzana Ratkaj naselila je oko 1620. jedanaest obitelji u pusto selo Apatija. Naseljenicima je dala neke oranice i pravo da si slobodno krče. Grofica je svim kolonistima priznala status slobodnjaka. Čitavo je selo moralo plaćati kolektivnu rentu, a u slučaju potrebe morali su davati vojnu službu i raditi u tvrđavi. Kasnije je bilo određeno da moraju donositi u tvrđavu vodu i pripremati drva za vlastelinsku kuhinju. Grof Juraj Erdödy založio je 1661. koprivničkom vicekapetanu Lovri Jagatiću pusto selo Globočec, koji ga je naselio i priznao naseljenicima status slobodnjaka. Plemić Janu Budor naselio je 1615. skupinu seljaka u selo Obrež koje se kasnije prozvalo Bolfan i oni su dobili status slobodnjaka²⁸. Na početku 17. stoljeća naselili su se pravoslavni stanovnici u pet ludbreških sela: Čukovcu, Ivancu, Dugoj Reci, Černoglavcu i Prkosu. Ta sela su do sredine 17. stoljeća bila u Slavenskoj krajini, a u sastav ludbreškog vlastelinstva vraćena su 1659. na zahtjev Ugarskog sabora. Bivši krajišnici su na vlastelinstvu dobili status slobodnjaka. Status slobodnjaka dobili su i naseljenici Mikševog sela, ali su ga do 1712. napustili. U druga nova ili obnovljena sela ludbreškog vlastelinstva kolonisti su se naseljavali kao kmetovi. U 17. stoljeću kmetovima su bila naseljena sela: Luka, Komarnica, Slokovec i Sigetec, a na početku 18. stoljeća Hrastovsko i Kučan. Prije smo naveli kako je vlastelinstvo 1598. imalo samo 9 sela i trgovište. U tim je naseljima živjela 131 obitelj. Stoljeće kasnije, 1696. na vlastelinstvu je, uz trgovište, bilo 19 sela, a imalo je tek 397 podložnika²⁹.

Prvi kolonisti na velikobukovečkom vlastelinstvu doselili su se u selo Sveti Petar. Velikobukovečki posjed je imao velike mogućnosti za naseljavanje novih podložnika. To su feudanci nastojali iskoristiti. U Sv. Petar se oko 1619. naselila nova skupina seljaka koji su dobili slobodnjačku povelju. Franjo Sigismund Sekelj naselio je 1633. skupinu seljaka u pusto Novo Selo i dao im slobodnjačke povlastice. U selo Martinić naselilo se tada 5 obitelji Vlaha. Istodobno se povećao broj kmetova u Velikom i Malom Bukovcu³⁰. Na cijelom posjedu se broj podložnika nastavio povećavati. Naseljeno je selo Lunkovec, a njegovi stanovnici su također dobili status slobodnjaka. Posjedu je zatim priključeno selo Županec i dio kmetova iz Dubovice i Kapele. Godine 1737. imalo je već 239 podložnika, 3,8 puta više nego 1598.³¹

Feudalna podavanja slobodnjaka iz Svetog Petra i Novog Sela bila su određena ispravama o naseljavanju i urbarom iz 1645. Svaki slobodnjački posjed je morao godišnje platiti slobodnjački činž, ali slobodnjaci zato nisu morali obavljati tlaku. Svako je selište godišnje moralo davati samo četiri radnika. Oni su morali obavljati različite službe: sudjelovati u vlastelinskom lovu, prenositi vlastelinsku poštu, obavljati službu teklića, a u slučaju rata morali su kao vlastelinski vojnici ići u rat. Svako selište je moralo još vlastelinu davati "darove" (2 kopuna, 12 jaja i jednu svinju)³².

Godine 1613. umro je Fridrich Sekelj, a ugarski je palatin njegov velikobukovečki posjed darovao velikašu Ivanu Kegleviću, ali palatinova darovnica je bila neispravna. Kralj Matija II naredio je 1615. da se Veliki Bukovec oduzme Kegleviću i preda Franji Sigismundu Sekelju kao zakonitom nasljedniku pokojnog Fridricha. Kad je 1643. umro posljednji muški član obitelji Sekelj, Sigismund Fridrich, velikobukovečki je posjed zauzeo kraljevski fisk. Pokojnikova udovica Barbara Črnomeljska pokušala ga je prenijeti na svog zeta Petra Keglevića, ali nije u tome uspjela. Kralj Ferdinand III. darovao je 1643. Veliki Bukovec i pripadna sela grofu Ivanu Draškoviću. Draškovići su velikobukovečki posjed pretvorili u vlastelinstvo. Osim plemićke kurije u V. Bukovcu, njemu su pripadali podložnici u 7 sela i šuma Križančija. Ivan Drašković je 1680. godine dobio povlasticu da u V. Bukovcu može podići mitnicu. Obitelj Drašković bila je feudalni gospodar tih posjeda sve do 1848. godine³³.

Martijanečke posjede (veći dio) prikupio je koprivnički kapetan Ivan Wilhelm Globitzer, suprug Barbare Hassaghy, jedne od nasljednica posjeda. Kasnije je kupio još jedan dio od Katarine Hassaghy. Polovicu posjeda naslijedila je Globitzerova kćerka Katarina, udana za podbana Tomu Mikulića, a drugu polovicu je preuzela 1631-32. od njihovih držalaca. Podban Tomo Mikulić podigao je u Martijancu novi kaštel i na posjedima razvio svoje alodijalno gospodarstvo. Uz kaštel su tada pripadala sela: Martijanec,

Vrbanovec, Novakovec, Goričica, Hrastovljan, Čičkovina, Gornja i Donja Poljana. Tim su posjedima priključeni Veliki i Mali Karlovec i još neka sela. Podban je testamentom 1649. svoje posjede razdjelio sinovima Aleksandru i Ladislavu. Ladislav je ubrzo umro i sve je posjede preuzeo Aleksandar. God. 1657. izbio je skandal jer su se proširile glasine o njegovim nastranostima, pa je on pobjegao u Bosnu te je osuđen na smrt i zaplijenu svih imanja. Martijanec su od kraljevskog fiska kupili plemići Gotali koji su ovaj posjed držali do 1740. kada ga je ponovo preuzeo kraljevski fisk, ali je već 1746. godine dodijeljen grofu Ivanu Patačiću³⁴.

Posjede Slanje i Križovljan stekli su početkom 17. stoljeća plemići Otmići. Oni su u Slanju podigli plemićku kuriju. Iza njih su taj posjed držali Zrinski, a čini se da je oko 1670. on prešao u posjed ludbreške vlastele. Početkom 18. stoljeća Slanje i Križovljan su držali Karolina rođ. Mondorf i njen muž Karlo Uchuberg. Tada je podignuta nova plemićka kurija u Slanju. Čini se da su kćerke barunice Mondorf Ana Marija i Marija Ana 1730. Slanje i Križovljan prodale Josipu Esterhazyju, ali je od sredine 18. stoljeća feudalni gospodar tih posjeda bio grof Ludovik Patačić. Posjed Karlovec držali su vlasnici Martijanča. Godine 1740. posjed je priključen ludbreškom vlastelinstvu. U Dubovici, Kapeli i Imbriovcu sredinom 17. stoljeća posjed su stekli plemići Vagići. Kad je 1725. umro posljednji muški član obitelji Vagić taj je posjed bio popisao. Čitav posjed imao je samo 13 kmetova. Na vlastelinstvu Ludbreg i posjedima Veliki Bukovec i Martijanec slobodnjacima su naseljavana čitava sela. Slobodnjaci su bili nova kategorija podložnika. U težnji da u pusta sela privuku nove seljake feudanci su im nudili i davali slobodnjačke povlastice. Slobodnjaci nisu bili slobodni seljaci. Plaćali su visoku novčanu daću, bili su jednako kao i kmetovi podložnici svog vlastelina. Slobodštine te kategorije zavisnih seljaka sastojale su se u tome što nisu morali davati poljoprivrednu tlaku³⁵.

Na početku 17. stoljeća počeli su se na ludbreškom vlastelinstvu stvarati mali plemićki posjedi koji su se nazivali plemićke kurije. Plemićki su posjedi nastajali tako da su vlasnici vlastelinstva zalagali pojedinim nižim i srednjim plemićima skupine kmetova, pusta selišta i različite poljoprivredne površine. Plemići su na selištima, koja su dobili u zalog, izgradili svoje kurije i organizirali vlastito alodijalno gospodarstvo. Tako su u granicama velikog ludbreškog vlastelinstva nastali mnogi mali feudalni posjedi. Zalaganje posjeda značilo je prenošenje prava njegova uživanja za određenu sumu novca. Ta suma je mogla biti procjenjena vrijednost posjeda. Prihodi založenog posjeda, zapravo feudalna renta kmetova koji su na njemu živjeli, računali su se kao kamate na sumu koja je isplaćena vlasniku, a taj je pod propisanim uvjetima mogao vratiti primljeni novac i preuzeti posjed. Pri tome je držaocu trebao platiti i sve investicije koje je u njega uložio. Vjerojatno je ludbreškim feudalcima neprekidno nedostajalo novaca te su masovno zalagali svoje kmetove. Stvaranje novih plemićkih posjeda u granicama vlastelinstva postalo je tim zalaganjima tako masovno da se može govoriti o svojevršnom razgrađivanju starog vlastelinstva. Kurijalizacija je zapravo postala proces nastajanja novih feudalnih posjeda. Do raspadanja ludbreškog vlastelinstva na veliki broj malih i srednjih posjeda ipak nije došlo. Grofovi Ludovik i Karlo Batthyany otkupili su 1739. gotovo sve založene posjede (plemićke kurije) i Ludbreg ponovo organizirali kao centralizirano gospodarstvo. Nastajanje plemićkih posjeda na vlastelinstvu nipošto nije predstavljalo neku gospodarsku krizu. Naprotiv, ti su posjedi bili izraz gospodarskog jačanja. Preko njih su angažirani prirodni potencijali na području vlastelinstva, ali je istodobno vršena i intenzifikacija korištenja neposrednih proizvođača³⁶. Trgovište Ludbreg na početku 17. stoljeća više nije imalo karakter gradskog naselja. Njegovi su stanovnici pretvoreni u kmetove i želire te se po svom pravnom položaju nisu razlikovali od kmetova po selima. Tada su se u trgovištu počele stvarati plemićke kurije.

Prema urbaru iz 1712. ludbreški su kmetovi vlastelinu plaćali četiri novčane daće. Osnovna novčana daća "činž sv. Martina ili selišni činž" plaćala se ovisno o veličini seljačkih posjeda (selišta). U Ludbregu je poluselište moralo platiti 40, a u selima Sv. Đurđu, Obranjkovcu, Prilesu, Luki i Komarnici 50, dok je isti posjed u Sesvetama i Strugi plaćao 36 denara. Druga novčana daća plaćala se za drva. Njeno značenje nije

potpuno jasno. Najvjerojatnije je bila novčani otkup za uobičajenu dužnost kmetova da vlastelinu nasijeku i dovezu voz drva. Svaki je seljački posjed, bez obzira na veličinu, morao plaćati 40 denara. Vlastelin je tom daćom dobivao više novaca nego selišnim činžem. Treća novčana daća nazivala se straževina. Ona je najvjerojatnije uvedena u prvoj polovici 16. stoljeća za uzdržavanje vlastelinske posade. Plaćala se prema veličini selišta: čitavo je selište moralo davati 10, poluselište 5, a četvrtselište 2,5 denara. Četvrtu novčanu daću podložnici su plaćali kao naknadu za crkvenu desetinu koja se nije pobirala uaturi, već se plaćala u paušalnom iznosu ovisno o veličini selišta. Čitavo je selište moralo plaćati 16, poluselište 8 denara desetine itd. Želiri, koji su na vlastelinstvu činili dosta brojnu skupinu podložnika plaćali su desetinu 2-4 denara. Sve četiri vlastelinske daće opterećivale su kmetsko selište 130-166 denara. Ali kako ni jedan kmet nije posjedovao čitavo selište, konkretni iznosi tih daća bili su manji. Tridesetih godina 18. stoljeća sve četiri daće su svedene u jedinstveno selišno podavanje. Krajem 17. i u prvoj polovici 18. stoljeća najveće novčano podavanje ludbreških kmetova bio je porez. Ludbreškom je vlastelinstvu razrezivano 15 poreznih dimova. Kako su se u jedan porezni dim računala 4 selišna ili 12 želirskih posjeda, svako je selište trebalo plaćati oko 10 forinti.

Naturalna renta ludbreških kmetova također se sastojala iz više daća. Redovita selišna daća u naravi sastojala se u podavanju pšenice i zobi ovisno o veličini selišta. Ovisno o veličini selišta kmetovi su morali vlastelinu davati i selišne svinje. Svaki držalac čitavog selišta davao je godišnje jednu ugojenu svinju. Posebnu skupinu naturalnih daća činili su tzv. darovi - obvezatno podavanje peradi i namirnica. Svaki selišni posjed je morao bez obzira na veličinu dati gusku i kopuna, a ostali darovi davali su se ovisno o veličini kmetskog posjeda. Najvažnija naturalna daća na ludbreškom vlastelinstvu bila je gornica. To je bila redovita daća u vinu koja se pobirala prema veličini vinograda. Vlastelinstvo je gornicom dobivalo oko 400 vedara vina kojega je vrijednost bila veća od vrijednosti ostalih naturalnih daća.

Ludbreški podložnici su desetinu plaćali u novcu, ali samo od selišnih zemalja, dok se od izvanselišnih tzv. krčevinskih zemalja davala uaturi. U naravi se pobirala još i desetina meda. Tko je imao polovicu selišta morao je svaki tjedan davati 3 dana tlake. Čini se, da su svi oni koji su imali stoku, ako je bilo potrebno, tlaku morali obavljati stokom. Veći dio želira (inkvilina) davao je svaki tjedan jedan dan pješačke tlake. Razni izvori potvrđuju da je radna renta u prvoj polovici 18. stoljeća bila osnovni feudalni teret ludbreških kmetova i želira³⁷. Gotovo na svim feudalnim posjedima u ludbreškoj Podravini povećavao se u prvoj polovici 18. stoljeća alodijal koji podrazumijeva u prvom redu poljoprivredne površine koje je vlastelin uz primjenu kmetskog rada obrađivao u vlastitoj režiji. Tim se pojmom obuhvaćala i druga gospodarska aktivnost vlastelinstva (gradnja gospodarskih zgrada, razvoj vlastelinskog stočarstva...). Alodijalne poljoprivredne površine na ludbreškom vlastelinstvu počele su se povećavati još u 17. stoljeću, a stvaranje alodijala na plemićkim posjedima bilo je u 17. stoljeću glavni oblik povećanja alodijalnog gospodarstva³⁸.

Ludbreški feudanci uživali su i regalna prava koja su se dobivala kraljevskim darovnicama. Tako se npr. 1360. spominje pravo pobiranja mitničarine na Bednji i pravo pobiranja brodarine za prijelaz na Dravi. Godine 1461. na ludbreškom vlastelinstvu su postojale tri mitnice: u trgovištu, na Dravi i Plitvici. Te mitnice se spominju i 1626. godine. U 18. stoljeću vlastelinstvo je držalo mitnicu samo u ludbreškom trgovištu. Ludbreško vlastelinstvo je još u srednjem vijeku uživalo sajamsko pravo. Od sajamske daće bila je važnija vlastelinska monopolna prodaja vina na sajmovima. Kralj Franjo II. izdao je 1793. ludbreškom vlastelinu Ludoviku Batthyanyju novi sajamski privilegij koji su se u trgovištu mogla godišnje održavati četiri sajma³⁹.

Vlastelinstvo je pravo korištenja vodama, osim preko brodarine, koristilo pravostoje mlinarenja i pravom ribolova. Na Dravi i Bednji nalazile su se velike vlastelinske vodenice, a seljaci su za svoje mlinove morali plaćati posebnu arendu. Početkom 18. stoljeća vlastelinstvo je ribolov na rijekama Bednji i Plitvici proglasilo svojim isključivim pravom.

Pravo vinoćja sastojalo se u pravu vlastelinstva da od Jurjeva do Miholja u trgovištu i na selima

isključivo prodaje vino. U tom razdoblju cijene su bile više, a vlastelinstvo ih je moglo i umjetno podizati. Među regalnim pravima bilo je i patronatsko pravo nad crkvama na području vlastelinstva. Kao patron župnih crkvi feudalac je utjecao na postavljanje njihovih župnika. Godine 1696. posebno se navodi vlastelinsko patronatsko pravo nad crkvama u trgovištu, crkvom Sv. Antuna u Selniku, Sv. Jurja u Sv. Đurđu, crkvama Sv. Ivana i Sv. Dominika. Feudalni su gospodari veći dio života provodili na imanjima u Mađarskoj ili na dvoru, te su od upravitelja uvijek tražili detaljne izvještaje o poslovanju iz kojih se vidi kako je svoje ukupne prihode vlastelinstvo ostvarivalo vlastitom proizvodnjom, daćama podložnika, regalnim prihodima i davanjem u zakup nekretnina⁴⁰.

Zbog preopterećenja prekomjernom tlakom u Velikom i Malom Otoku i Imbriovcu započela je 1755. buna seljaka. Ti krajevi se nalaze u koprivničkoj Podravini pa se njom na ovom mjestu nećemo detaljnije baviti. Seljačke bune i nemiri 1755. izazvali su krizu vladajućeg sloja plemstva u Hrvatskoj. Dvor je iskoristio činjenicu da se pri gušenju bune kompromitirao dio utjecajnih plemića koji su bili najžešći neprijatelji reformi prosvijećenog apsolutizma, a njihovo uklanjanje sa političkih položaja omogućilo je uvođenje reformi, među kojima je najvažnija tzv. marijoterezijanska urbarijalna regulacija koja označava skup mjera i propisa kojima su uređeni odnosi između zavisnih seljaka i feudalaca. Regulacijom su povećane osnovne poljoprivredne površine u svim selima ludbreškog vlastelinstva⁴¹.

Odnosi utvrđeni marijoterezijanskom urbarijalnom regulacijom održali su se uz neke dopune sve do ukidanja feudalnih odnosa 1848. godine. Smanjivanje tlake nije bitno pogodilo vlastelinsko alodijalno gospodarstvo. Urbarijalna regulacija unijela je izmjene u vlastelinsko sudstvo. Podložnici su se nakon nje na sve presude dominalnih sudova u pitanju urbarijalnih odnosa mogli žaliti županijskom sudu i Ugarskom namjesničkom vijeću. Slobodnjaci iz Ivanca i Duge Rijeke pamićili su se 1796-98. pred tim sudovima zbog desetine meda. Tvrdili su da davanje te desetine nije njihova urbarijalna obveza, što je na kraju potvrdilo i Ugarsko namjesničko vijeće⁴². Urbarijalna regulacija na taj je način omogućila da se pitanje feudalnih odnosa između vlastele i zavisnih seljaka rješavaju i na sudovima izvan vlastelinstva. Iako su ti sudovi u najviše slučajeva donosili presude u korist feudalaca, oni su ipak pridonosili da se neki socijalni konflikti ublaže i razriješe⁴³.

Urbarski zakoni ugarskog sabora iz 1836. unijeli su u agrarne odnose promjene koje su išle u korist feudalaca. Seljake u ludbreškoj Podravini najviše su pogodile odredbe o segregaciji pašnjaka i komasaciji zemljišta. Sabor je odlučio da i vlastelinstva imaju pravo na općinske pašnjake bez obzira što ih dotada nisu koristili. Seljacima je trebalo ostaviti najmanje 4, a najviše 22 jutra pašnjaka po selištu⁴⁴.

Na ludbreškom vlastelinstvu segregacija pašnjaka je provedena 1837. Selima su ostavljeni u pravilu lošiji pašnjaci i to 8-10 jutara pašnjaka po selištu. Seljaci su svoje nezadovoljstvo tom segregacijom mogli izraziti tek 1848. godine. Prva polovica 19. stoljeća može se označiti kao razdoblje ponovnog pogoršavanja položaja zavisnih seljaka, ali je to bilo i razdoblje u kojem su unutar feudalnog društva sazrijevale unutarnje suprotnosti koje će na kraju dovesti do promjena i u agrarnim odnosima. Na početku revolucije, 24. travnja 1848. ban Josip Jelačić je objavio ukidanje kmetskih odnosa, a time je u Hrvatskoj pa tako i u ludbreškom kraju započelo jedno novo razdoblje u životu seljaka ali i feudalnih gospodara⁴⁵.

Sredinom 19. stoljeća u Ludbregu su bila tri osnovna sloja stanovništva. Osnovni i najbrojniji bio je seljaštvo, drugi sloj je skupina stanovništva vezana uz vlastelinstvo Batthyany, a treća skupina sastojala se od ostalog stanovništva. Ludbreg je tada imao podosta obrtnika i činovnika. Prvi Židovi se u Ludbreg doseljavaju 1802. i počinje se intenzivnije razvijati trgovina. Ludbreška Podravina je do 1854. spadala u Križevačku županiju, a od spomenute godine prelazi u Varaždinsku⁴⁶.

KRETANJE UKUPNOG BROJA STANOVNIKA U LUDBREŠKOJ PODRAVINI

Godina	1659.	1671.	1680.	1700.	1733.	1771.	
Br. stan.	7260	7845	8030	7350	7965	8255	
Godina	1789.	1808.	1817.	1826.	1839.	1851.	1857.
Br. stan.	8805	9220	10140	10810	11820	13030	13142

Izvor: S. Krivošić, 1983.⁴⁷

Kretanje ukupnog broja stanovnika ludbreške Podravine od sredine 17. do sredine 19. stoljeća, sa izuzetkom razdoblja 1680-1700. godine kada je zabilježen pad broja stanovnika, pokazuje stalni rast broja stanovnika, ali ako se izračuna stopa porasta stanovništva od popisa do popisa vidi se kako je ludbreška Podravina imala stalnu prosječnu godišnju stopu porasta nižu od 1%⁴⁸, a ako se usporedi cijela Podravina vidi se da je stopa porasta bila vrlo niska⁴⁹. No treba uzeti u obzir da je osim izuzetka razdoblje 1680-1700. stanovništvo permanentno povećavalo, a ako se usporedi broj stanovnika sredinom 17. stoljeća koji iznosi 7260 sa brojem stanovnika sredinom 19. stoljeća koji iznosi 13142 stanovnika može se vidjeti da se stanovništvo u dva stoljeća gotovo udvostručilo⁵⁰.

Oko sredine 19. stoljeća u opće izmijenjenim prilikama (društvenim, gospodarskim i političkim) možemo slobodno reći kako je Ludbreg započeo vlastiti tok modernizacije.

BILJEŠKE:

1. V. Klaić, Povijest Hrvata, knjiga 5, Zagreb 1988; Barabas, Codex diplomaticus et epistolaris comitis Nicolai de Zrinio I, 177-181; D. Feletar, Podravina I, Koprivnica 1988.
2. Adamček, Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, Ludbreg (monografija), Ludbreg 1984.
3. M. Kruhek, Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća, Zagreb 1995, 155.
4. Habzburški spomenici Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, ur. E. Laszowski, Zagreb 1915, sv. II. (dalje: HS), 475-476.
5. Ilijanić, Kratak pregled povijesnog razvoja tvrđe Ludbreg i njezinih vlasnika do kraja 17. stoljeća, Ludbreg (monografija), 126.
6. M. Kruhek, Tvrđava u Koprivnici (povijesni i tipološki razvoj); isti, Povijest izgradnje koprivničke tvrđave, Koprivnica - grad i spomenici, Koprivnica 1986, 25-31, 198-213; Ilijanić, n. dj, 126.
7. Ilijanić, n. dj, 126; M. Kruhek, Izgradnja obrambenog sustava Slavonske granice u tijeku 16. stoljeća, Povijesni prilozi 11, Zagreb 1992.
8. Spomenici Hrvatske krajine, ur. R. Lopašić, (dalje: SHKR), sv. I, Zagreb 1914, 41-44; Kruhek, Krajiške utvrde, 264
9. HS, III, 485-488; SHKR, I, 42-44.
10. Ilijanić, Kratak pregled, 126.
11. Isto, 126-127.
12. Popis i obračuni poreza u Hrvatskoj u 15. i 16. stoljeću (ur. J. Adamček i I Kampuš), Zagreb 1976, 137, 161, 256, 286, 365.
13. Adamček, Ludbreg, 85.
14. Popisi, 161.
15. Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Arhiv obitelji Drašković, kut. 45, Buk./44; Neoregstrata acta, sv. 632, br. 15.
16. Isto, Archivum minorum, br. 1427.
17. Popisi, 232, 257, 287, 319, 444-445.
18. Isto, 161, 232, 257, 365, 443.
19. Isto, 78, 105, 197, 204, 292, 324, 360, 553-554.
20. Isto, 12, 27, 59, 94, 127, 441.

21. HSS, III, 358.
22. HDA (mikrofilmovi) Batthyany arh, Lad. 17, br. 49.
23. HDA, Neoregistrata acta, sv. 29, br. 35; sve. 32, br. 16.
24. Isto, sv. 675, br. 4; sv. 61, br. 22; sv. 5; Batthyany arh, Lad. 17, br. 33.
25. Kaptolski arhiv u Zagrebu, Acta loci credibilis, series I, Litt. E, br. 123, 124, 129.
26. Adamček, Ludbreg, 88-89.
27. Neoregistrata acta, sv. 61, br. 17, 24, 27; sv. 975, br. 45; Batthyany arh, Lad. 17, br. 139.
28. Adamček, Ludbreg, 90.
29. Isto, 89-90.
30. R. Lopašić, Hrvatski urbari, Zagreb 1894, 300-302.
31. Adamček, Ludbreg, 92.
32. R. Lopašić, n.dj, 299-305.
33. Neoregistrata acta, sv. 632, br. 9, 10; Arhiv obitelji Drašković, kut. 45, Buk./41, Buk./42.
34. Adamček, Ludbreg, 92-93.
35. Isto, 93.
36. Isto, 94.
37. Batthyany arh, Lad. 18, br. 163 L; Lad. 17, br. 198 F.
38. Adamček, Ludbreg, 100.
39. Batthyany arh, Lad. 17, br. 10, 21, 27; Lad. 18, br. 163 S; Lad. 20, br. 205.
40. Adamček, Ludbreg, 104-105.
41. Isto, 108-112.
42. HDA, Zemljorasteretno povjerenstvo, Departmentum urbanae, ser. I, kut. 24.
43. Adamček, Ludbreg, 118.
44. HDA, Zemljorasteretno povjerenstvo, Operati, br. 481.
45. Adamček, Ludbreg, 120.
46. M. Winter, Kulturno-prosvjetna društva u Ludbregu i okolici, Ludbreg 1984, 437.
47. S. Krivošić, Stanovništvo Podravine 1659-1857, Podravski zbornik 9, Koprivnica 1983, 155.
48. S. Krivošić, n. dj, 155-157; isti, Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća, Varaždin 1991, 35.
49. S. Krivošić, Stanovništvo Podravine, 155.
50. Isto, 155-161.